

УДК 17.026.4:2-42

<https://doi.org/10.33989/2075-1443.2020.44.220530>orcid.org/0000-0001-9191-0576**Мирослава Костенко**

КОСТЕНКО Мирослава Терентіївна – аспірантка кафедри філософії Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Сфера наукових інтересів – соціальна філософія, сучасні проблеми етики

ЛЮДСЬКА ГІДНІСТЬ: ХРИСТИЯНСЬКИЙ ТА СВІТСЬКИЙ АСПЕКТ

У статті визначено особливості уявлень про людську гідність у світському та християнському аспектах. Дослідивши різні групи наукових джерел (від християнських книг, думок класиків про людську гідність, світських документів до праць сучасних українських філософів), проаналізовано поняття “гідність” згідно біблійної антропології, описано реалізацію права людської гідності в старозавітному й новозавітному розумінні. Доведено, що концепція гідного життя людини втілюється у двох типах: світському і християнському як ідеалах соціальної та духовної активності. Релігія не наполягає на ідеї про вищу соціальну цінність особистості, оскільки людина оголошується залежною від волі всемогутнього Бога, але висунутий нею принцип рівності усіх людей перед Богом є своєрідною формою утвердження людської гідності. Світське розуміння гідності людини виходить з того, що людина не вийшла готовою з природи як творіння Боже, а створила саму себе як суб’єкта трудової діяльності, як мислячу й моральнісну істоту.

Незважаючи на розбіжності, а подекуди й суперечності в розумінні сутнісних виявів людської гідності між світськими та християнськими контекстами, цілком очевидним для обох аспектів є розуміння того, що чільне місце повинна займати та сторона особистості, яка виявляє себе в єдності суспільного прояву та індивідуального прагнення у глибини її власної свідомості та в її бажанні вільного самовизначення і творчості як передумови утвердження власної гідності.

Ключові слова: гідність, цінності, особистість, релігія, світський, мораль, Бог, буття, людина.

© М. Т. Костенко, 2020

Постановка проблеми. Питання людської гідності за останні декілька років, особливо після подій Революції Гідності, обговорюється у різних соціокультурних контекстах. У сучасному науковому дискурсі воно втілюється у численних концепціях на межі права, етики, релігії та політики. Незважаючи на програмні документи світських та релігійних інституцій щодо визнання та захисту людської гідності в контексті спільного добробуту, сучасний глобальний світ потерпає від конфліктів на основі аксіологічних проблем.

Очевидно, що кожному явищу матеріального і духовного світу об'єктивно притаманні внутрішні суперечності, тому не є виключенням і уявлення про людську гідність у світському та релігійному контекстах. Незважаючи на зовнішню протилежність сприйняття людиною у цих двох підсистемах (через ставлення «себе до буття» і ставлення «себе до Бога»), більш детальний аналіз дає змогу прослідкувати, що вказані підсистеми детермінують одна одну, оскільки мораль і релігія, як діалектично пов'язані, мають спільні корені – потребу людини у вірі. У першому випадку це раціональна віра у вищі моральні ідеали, дотримання яких допоможе людству змінити світ і себе у ньому, у другому – сліпа віра у Бога, що є вищою надматеріальною сутністю, яка за умов дотримання біблійних істин, веде людину до досконалості, святості, до утвердження нею власної гідності.

Наукові дослідження з зазначеної теми, на наш погляд, фрагментарними, що вказує на необхідність її подальшого дослідження.

Таким чином, з огляду на неоднозначність вияву, з'ясування сутнісного змісту гідності людини у світській та релігійній традиції потребує більш ґрунтовного аналізу. З огляду на цю тенденцію актуальним є переосмислення як праць окремих філософів, так і самого поняття людської гідності у світському та релігійному аспектах.

Попередні дослідження. Досліджуючи світський та релігійний аспект уявлень про людську гідність, варто згрупувати опрацьовану літературу таким чином: перша група – релігійна література (Святе Письмо, праці священників та твори релігійних екзистенціалістів, зокрема М. Бердяєва), що дає можливість зрозуміти походження людської гідності з християнської точки зору, визначити її Божественне походження. Другою групою є праці з соціальної філософії й етики, у яких найповніше доведено значення людської гідності, її сутність та суспільну важливість. Завдяки двом зазначеним групам можливе порівняння поглядів на гідність у системах “людина-Бог” і “людина- суспільство”. Третя група – праці сучасних українських філософів Т.Ковальчук, М.Луцького, Т.Продан, у яких досліджено світський та релігійний аспект людської гідності, вказано їхні спільні та відмінні риси. Система-

точно опрацювавши зазначені джерела та літературу, можна констатувати, що **метою статті** є дослідження та порівняльний аналіз розуміння людської гідності у світському та християнському аспектах.

Основна частина. Розглядаючи світські та релігійні аспекти уявлень про людську гідність, необхідно розмежувати поняття «світська» (загальнолюдська) та «християнська» мораль. Остання походить з надприродного джерела, з морального закону, основою якого є віра в безсмертя людського духу. Християнська мораль передбачає такі норми поведінки людей, у яких дотримані біблійні моральні заповіді.

Корені ж загальнолюдської моралі знаходяться в культурі, що виросла гуманістичний світогляд, у межах якого людина визнається самодостатньою цінністю, здатною утвердити власну гідність, перетворити себе і світ без втручання трансцендентної надчуттєвої сутності (Бога). Загальнолюдська мораль – це принципи й норми, які регулюють поведінку людей, діяльність їх спільностей, об'єднань з точки зору загально-визнаних уявлень про добро і зло, порядність і непорядність, чесність та безчесність (Ковальчук, 2016, с.2). Мораль включає настанови й вимоги, спрямовані на підтримання бодай мінімально необхідної єдності, цілісності людства, аби було забезпечено його самозбереження, виживання, самовідтворення. Загальнолюдська моральність цих прав полягає у тому, що їх здійснення не повинно шкодити, погіршувати, ускладнювати життя жодної людини, хоч би де й коли вона жила.

Моральність прав людини знаходить вияв у їх справедливості, всезагальності, однаковості для всіх людей. Але принципи християнської моралі є незмінними в процесі історичного розвитку, вони існують як усталена система непорушних законів поведінки людини. Релігійні цінності залишаються актуальними на будь-якому історичному етапі, відповідно і людська гідність не залежить від конкретного історичного досвіду, а залишається важливою цінністю, в основі якої лежить вічне і незмінне.

Принципи загальнолюдської моралі трансформуються в процесі історії і відображають зміни суспільного життя, корекцію його ідеалів зі змінами у світоглядній парадигмі суспільства. Біблійні принципи є ідеалом поведінки, що ґрунтується на всепрощенні, жертвовності, аскетизмі та вірі у те, що змінюючи себе, можна змінити світ. Проте духовний ідеал релігії виносить за межі самої людини, що, певною мірою, ускладнює його реалізацію. Принципи загальнолюдської моралі, світські за змістом, доступні і можливі для реалізації протягом життя. Ключовим моментом установки свідомості християнина є спасіння через покаяння перед Богом як найвищою сутністю, тобто орієнтація на «над-буттєвість». Натомість світська модель передбачає моральну

оцінку себе, своїх вчинків, думок, дій у відповідності з моральним ідеалом суспільства, тобто орієнтує на «тут-буттєвість». Така розбіжність у можливості реалізувати себе, утвердити власну гідність вказує на те, що людина, обмежена рамками земного життя, прагне реалізувати себе тут і тепер, не задовольняючись ефемерною можливістю ідеалу в потойбіччі. Цілком зрозуміло, що здійснення загальнозначимих моральних цінностей неможливе, якщо вони не вкорінені у життєвому світі людини, не є сенсами її життя (Луцький, 2014, с.3).

Незважаючи на різне бачення можливості досягнення людиною свого морального ідеалу, світські та релігійні аспекти уявлень про людську гідність мають спільну основу – нею є людська особистість, цінність її життя. Після детального осмислення стає зрозумілим, що як світські, так і богословські чесноти (мудрість, мужність, справедливість, чесність, дисциплінованість, чемність, патріотизм) не вступають у протиріччя. Головним суддею для світської людини є передусім її власне сумління, яке підказує, як треба діяти і що чинити не слід. Релігійна ж людина звіряє усі свої вчинки з Законом Божим і готується до суду Божого, перед яким звітуватиме за свої земні справи. Окрім заборон на віруючих накладаються численні обов'язки, передусім пов'язані з релігійною службою, а саме виконанням ритуалів. Проте такими ж ритуалами та заборонами наповнене і світське життя, ними є моральні настанови, як треба поводитись і чого робити не слід людині, яка, живучи у суспільстві, повинна виконувати певні обов'язки, покладені на неї суспільством (Продан, 2016, с. 67).

У контексті світського розуміння гідність є однією з найвищих цінностей людського життя, оскільки вона утверджує принципову цінність індивіда як людини взагалі, як представника людства. Гідність людини у світлі релігійних уявлень починається з самого Божого замислу сотворіння людини за образом і подобою Божою (Біблія, 1990, Бут.1.26). Людина з точки зору християнської етики – це щось абсолютно осібне, особа є душею і тілом разом узятими, особливою за своєю сутністю, покликанням, діяльністю, гідністю, зі своїми труднощами і призначенням. Поняття «особа» включає щось священне, образ Божий, тобто природну подібність до Бога своєю душею та її прикметами: розумом, волею, пам'яттю, здібністю, талантами. Не випадково, що заперечення Бога за релігійними уявленнями позбавляє особу її основи. За твердженням Бердяєва, «люди заперечили Бога, але цим вони піддали сумніву не гідність Бога, а гідність людини» (Бердяєв, 1994, с.499). Образ Божий в людині слід розуміти як призначення, виражене в Євангелії: «Отож, будьте досконалі, як досконалий Отець ваш Небесний!» (Диякон Дмитро, 2012, с. 2). Тут вимога бути доско-

налими, як Отець наш Небесний, є закликом до утвердження власної гідності, яка підносить людину на вищий щабель існування, а отже, наближає її до Творця. Бо якщо людина не думає про себе як про храм Духа, якщо нехтує закладеними Господом в її індивідуальності дарами й талантами, це призводить до втрати власної гідності, до нівеляції особистості. Гідність як невід’ємне право людини постає не в абстрактному, а в змістовому наповненні цього поняття – це риси Бога, передані людині. Гідність людини у релігійному контексті виявляється у свободі жити, діяти, шукати істину, мати сім’ю, творити, здобувати і володіти. Важливим є той факт, що з точки зору християнської релігії, Бог передав ці можливості не окремій людині, він передає їх і всім її нащадкам, а з якою повнотою конкретна людина реалізує цю даність, або усвідомить її, залежить від неї самої (Диякон Дмитро, 2012, с. 2).

Людина упродовж усього життя знаходиться в постійному русі: з релігійної точки зору – у русі до Бога, а зі світської – до свого морального ідеалу. Як зазначає Т. Ковальчук, найпомітнішою різницею у релігійній та світській точках зору є шляхи до «досконалого», якими йде людина. У релігійному уявленні віруюча людина прагне відчувати себе невіддільною від Бога, вона виходить за свої межі, прямує до Бога як до вищого ідеалу святості, а в світському – йде до самої себе, до свого морального ідеалу, на цьому шляху самовдосконалюється, змінює «себе у собі» (Ковальчук, 2016).

Визначаючи різницю у розумінні як світського, так і релігійного контекстів людської гідності, варто звернути увагу на те, якому феномену віддається перевага – Богу чи людині, вищій надматеріальній сутності чи соціуму. Релігійне вчення має специфічні поняття, відсутні у моральній свідомості, а саме: рай і пекло, гріх (як порушення заповідей Бога), покаяння перед Богом, спокутування провини перед Богом та ін. Крім того, віруючі переживають специфічні почуття – любов до Бога, страх перед Богом, перед муками пекла.

Розуміємо, що релігія має свою розвинену організацію, включає у себе культу (молитви, таїнства, обряди, догми), що викликають особливі моральні переживання людини. Натомість мораль, як вважається, не має своїх інститутів, а спирається лише на совість і суспільну думку. Незважаючи на такі відмінності, моральна проблематика займає важливе місце в релігійному вченні. Ми найчастіше знаходимо звернення до проблем людської гідності у вченнях богословів Тертуліана, Августина Блаженного, Фоми Аквінського. Релігія також оперує основними поняттями моральної свідомості (добро і зло, справедливість, моральна свобода і відповідальність, совість, честь, гідність тощо). До того ж, саме праці богословів ставали в подальшому підґрунтям для тлумачення

моральних категорій світських мислителів. Зокрема, за переконанням середньовічних богословів, підпорядкування і служіння Богу є основним обов'язком людини. Такий принцип, з одного боку, робив людину пасивним інструментом впливу з рабською свідомістю, але з іншого, саме розуміння сутності людського буття передбачало необхідність самоосмислення, самоусвідомлення своїх чеснот, вдосконаленню яких необхідно присвятити своє земне життя відповідно до християнських заповідей, щоб шляхом активного самоперетворення наблизитись до ідеалу Боголюдини, оскільки «лише у Боголюдстві, лише у Христі і у тілі Христовім людина може мати спасіння» (Ковальчук, 2016, с.3).

Незважаючи на помітну схожість у поглядах на моральні цінності, між світським та релігійним баченням гідності людини є і ряд відмінностей. Для релігійної свідомості ідея свободи і гідності людини нерозривно пов'язана з ідеєю служіння – права потрібні християнинові насамперед для того, щоб, володіючи ними, він міг якнайкраще здійснити своє високе покликання – наблизитись до Бога, відкрити в собі Його «подобу», виконавши таким чином свій обов'язок перед Богом і Церквою. Світська свідомість, сформована обґрунтуванням самодостатності людської особистості як «міри всіх речей», найчастіше сприймає права людини як щось саме собою зрозуміле, те, що не потребує спеціального розгляду, щось на зразок загальноприйнятих правил пристойної поведінки. Натомість, релігійне розуміння людської гідності ґрунтується на тому, що «людина не може бути самодостатньою, це б означало, що її не існує. У цьому таємниця людського існування: воно доводить існування вищого, ніж людина, і в цьому гідність людини» (Луцький, 2014, с.5).

Але між релігією і мораллю є не лише розбіжності, а й певна схожість. Зокрема, Церква рішуче заявляє, що кожний – незалежно від особистих переконань – несе в собі образ Божий і тому до кожної людини треба ставитись з повагою. Бо «Христос вчив про людину, як образ і подобу Божу, і цим утверджувалася гідність людини, як вільної духовної істоти» (Луцький, 2014, с.4).

Отже, незважаючи на поверхнево очевидну «полярність», релігійна, власне християнська, та світська мораль мають спільні координати ціннісних орієнтацій особистості, які визначають усвідомлення нею власної гідності. Адже гідність особистості виявляється насамперед у гідності її життя. Ставлення до себе, побудова власного життя та ставлення до інших людей – це основні координати людського мікрокосму, на яких ґрунтуються як світські, так і релігійні уявлення про людську гідність. Проте, як зазначалося вище, християнська і світська мораль відрізняються за джерелом моральних норм і цінностей (Гусейнов, Иррлитц, 1987, с. 22)

Таким чином, кожна людина має право на реалізацію перерахованих можливостей, переданих їй Богом як таких, що є складовими її гідності, з якої випливає право кожного на вільне розкриття особистості. Такими є права на життя, свободу, слово, сім'ю, працю і власність. Згідно з християнським уявленням, Бог з самого початку дає людині не лише право, але й можливість вільно висловлювати свої думки, представляючи їй усі свої створіння, щоб вона сама назвала їх: «А все, як покличе Адам до них, до живої душі – воно ймення йому» (Біблія, 1990, Бут.2.19). Право на працю людина отримала ще в Едемі, де Бог поселив її, щоб вона обробляла і доглядала Райський сад (Біблія, 1990, Бут.2.15). Таким чином стає зрозумілим, що віруюча людина не позбавлена жодних прав, які має невіруючий. Аврелій Августин, один із яскравих представників ранньохристиянської думки, характеризує Бога як найвище благо, справедливість і моральний закон. За Августином, людина, полишена сама на себе, безсила у своїх спробах позбутися своєї гріховності – для цього їй необхідна божественна допомога (Ковальчук, 2016, с.2). Людині належить тільки любити Бога, вірити йому, сподіватись на нього, усвідомлюючи своє цілковите безсилля перед ним. Тут ідея передвизначення повністю суперечить уявленням про цінність людської особистості, оскільки будь-яке намагання самостійно вирішувати власну долю означає заперечення волі Бога, що з релігійної точки зору позбавляє особу її основи. Августин був переконаний, що людський розум слабкий і повинен спиратися на віру в божественний авторитет, що віра передує й знанню, і розумінню. Проте, на думку Бердяєва, «Бог є свобода, а не необхідність, не влада над людиною і світом» (Бердяєв, 1994, с.445).

Світське розуміння сутності людської природи трактує «Я» (самоусвідомлення) не інакше, як у корелятивних відношеннях до «Ти» (до свідомості іншого). Їх взаємовідображення являє собою, з одного боку, протиставлення одне одному (людини – суспільству), а з іншого – їх взаємообумовленість, оскільки одне без іншого – немислиме. Виходячи з цього, людина не може утвердити власну гідність «сама у собі», відокремлено і безвідносно до суспільства, з думкою якого співвідносить свої дії.

Християнська модель світовідношення (людина – Бог) передбачає таке розуміння, за яким людина з самого початку наділена царственістю, вона подібна до свого Творця, але її царственість невіддільна від царственості Всевишнього: поки Бог всередині людини, вона перебуває у гармонії з собою і світом. Суспільство трактує досконалість зовсім інакше: досконалість є найвищим ступенем моральної поведінки, можливість досягти якого надається кожному. Крім того, поняття досконалої особистості розкривається саме через

зіставлення, співвіднесення «досконалої людини» з іншими людьми. Згідно ж з християнськими уявленнями людина не може зіставляти чи співвідносити себе з Богом, досконалість якого є принципово недосяжною. Проте зміст, який християнство вкладає у поняття «праведник» близький до світського розуміння «досконалої людини» (Андрущенко, Горлач, 1997, с. 98).

Духовне в людині, що є аксіомою як для християнської, так і для світської моралі, задає характер моральним цінностям людини, серед яких особливе місце належить розуму і вольовим зусиллям людини на шляху утвердження власної гідності. Розум і воля як свідчення найвищого природного шабля, на якому стоїть лише людина, як вияви її духовної природи є духовними цінностями людини, які визначають гідність людини, цінність її як духовноморальної особистості. Ідея людини гідної, що творить саму себе, дає підстави для аналізу християнської духовності як процесу людинотворення, який виступає передумовою утвердження людиною своєї гідності. Християнська ідея подібності людини до Бога підносить особистість, хоча релігійний міф про появу Адама і Єви був покликаний принизити людину перед лицем всемогутнього Творця. З огляду на це, біблійний догмат про гріхопадіння перших людей несумісний з уявленнями про людську гідність, бо проповідує самоприниження людської особистості. Християнство дає принцип життя – любов до ближнього як до себе самого (Біблія, 1990, Матв.22:37-39), що дає розуміння почуття любові як головної чесноти, основи християнської моралі. Головна ідея християнства – любов – визначає цілісність душевного життя людини, і, головне – створює її як гідну особистість. Християнська любов – персоналістична, це любов до кожної людини як особистості, бачення цієї особистості в Богові. Тут особливу увагу слід звернути на праці М.Бердяєва (Бердяєв, 1994; Бердяєв, 1994), який аналізував феномен християнської духовності з позицій персоналізму. У центрі уваги філософа – людська особистість, її духовність. Зокрема, особистість трактується ним як духовна реальність, головною особливістю якої є свобода. Бердяєв дає зрозуміти, що людина є творцем самої себе тільки тоді, коли вона є вільною. Іншими словами, особистістю є людина, яка утвердила свою гідність. Персоналізм Бердяєва є своєрідним містком між світськими та релігійними аспектами розуміння людської гідності, він переконаний, що саме християнство виступає «за людину і людяність, за цінність і гідність особистості, за свободу» (Бердяєв, 1994, с.123). Ідея християнства про те, що людина як розумна і вільна істота може виправити власні помилки і поновити втрачений зв'язок з Богом, що всі люди в кінці кінців знайдуть спасіння, виражала незапе-

речну віру в людину, в її духовні можливості, а християнське уявлення про унікальність людини як носія «духовного розуму» дало підстави визнати за кожною особистістю абсолютне право на власну гідність та індивідуальний розвиток.

Висновки. Таким чином, концепція гідного життя людини втілюється у двох типах: світському і «святості» як ідеалах соціальної та духовної активності. Християнство не наголошує на ідеї про вищу соціальну цінність особистості, оскільки людина оголошується залежною від волі всемогутнього Бога, але висунутий нею принцип рівності усіх людей перед Богом є своєрідною формою утвердження людської гідності. Світське розуміння гідності людини виходить з того, що людина не вийшла готовою з природи як творіння Боже, а створила саму себе як суб'єкта трудової діяльності, як мислячу й моральнісну істоту. При цьому кожна людина створює саму себе, формуючи свій індивідуальний світогляд, життєві принципи і цілі, свій внутрішній духовний світ, утверджуючи тим самим власну гідність.

Намагання людини утверджуватися через поширення влади над усім сушим, перебиранням людиною на себе виключних і всеохопних повноважень, які християнство вважає беззастережною прерогативою Бога, становить безумовну небезпеку для сутності людини як з точки зору релігійної, так і світської концепції розуміння людської гідності, оскільки за таких умов є небезпека «втратити себе», дійти до межі повного біологічного самознищення. Адже кожна людина є своєрідним мікрокосмом, в якому відображаються закони макрокосму, але, окрім цього, вона має гідність – власну самодостатню цінність, від пізнання якої самою людиною залежить її життєвий шлях. Вищезазначене переконливо свідчить про те, що, незважаючи на розбіжності, а подекуди й суперечності в розумінні сутнісних виявів людської гідності між світськими та християнськими контекстами, цілком очевидним для обох аспектів є розуміння того, що чільне місце повинна займати та сторона особистості, яка виявляє себе в єдності суспільного прояву та індивідуального устремління, в глибини її власної свідомості та в її прагненні вільного самовизначення і творчості, як передумови утвердження власної гідності.

Концепція людської гідності має два чіткі взаємозалежних визначення – правова, або світська та релігійна (у нашому дослідженні – християнська). Якщо правове трактування людської гідності має суто практичне значення, відносячи її до одного ряду з такими моральними атрибутами, як свобода совісті, віросповідання, честі та ін., то християнське трактування розкриває виключно духовний і моральний аспект. Однак такі підходи до розуміння гідності говорять не про відмінності правового та релігійного трактування, а навпаки – про спільність у ро-

зумінні гідності на концептуальному рівні, відносячи її до сфери моралі. Відмінність у підходах відбувається власне на індивідуальному рівні, оскільки, кожна людина створюючи саму себе, формуючи свій індивідуальний світогляд, життєві принципи і цілі, свій внутрішній духовний світ, утверджує тим самим власну гідність. Християнський підхід у цьому аспекті скеровує людину до колективного духовного світу, де людська гідність визначається рамками її релігійності та віри.

Список використаних джерел

- Бердяев Н. А. Философия свободного духа. Москва : Республика, 1994. 480 с.
- Бердяев Н. А. Философия творчества, культуры и искусства : в 2 т. Москва : Искусство, Лига, 1994. Т. 1. 542 с.
- Біблія, або Книги Святого Письма, Старого й Нового заповіту. Б. м. : Об'єднання біблійних товариств, 1990. 1233 с.
- Гусейнов А. А., Ирритц Г. Краткая история этики. Москва : Мысль, 1987. 589 с.
- Дмитро, диякон. Світ і християнство про гідність людини. Слово. 2012. № 1(49). С. 2–6.
- Ковальчук Т. Світські та релігійні аспекти уявлень про людську гідність. Філософські обрії. 2007. Вип. 17. С. 133–146. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2076/1/Kovalchuk.pdf>.
- Луцький Р. Правовий та релігійний підхід до поняття людської гідності. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. 2014. № 9. С. 19–25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivif_2014_9_4
- Продан Т. Людська гідність та релігійна свобода в контексті постсекулярного діалогу. Релігійна свобода. 2016. № 19. С. 66–69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/religfree_2016_19_19
- Соціальна філософія : короткий енциклопедичний словник / [за заг. ред. В. П. Андрущенка, М. І. Горлача та ін.]. Київ ; Харків : Рубікон, 1997. 397 с.

References

- Andrushchenko, V. P., & Horlach, M. I. (Eds.). (1997). *Sotsialna filosofia : korotkyi entsyklopedychnyi slovnyk* [Social philosophy: a short encyclopedic dictionary]. Kyiv ; Kharkiv: Rubikon [in Ukrainian].
- Berdjaev, N. A. (1994a). *Filosofija svobodnogo duha* [Free Spirit Philosophy]. Moskva: Respublika [in Russian].
- Berdjaev, N. A. (1994b). *Filosofija tvorchestva, kul'tury i iskusstva* [Philosophy of creativity, culture and art]. (Vol. 1). Moskva: Iskusstvo, Liga [in Russian].
- Bibliia, abo Knyhy Sviatoho Pysma, Staroho y Novoho zapovitu [The Bible, or the Books of Scripture, the Old and New Testaments]. (1990). B. m.: Obiednannia bibliinykh tovarystv [in Ukrainian].
- Dmytro, dyiakon. (2012). *Svit i khrystyanstvo pro hidnist liudyny* [The world and Christianity about human dignity]. Slovo [Word], 1(49), 2-6 [in Ukrainian].

- Gusejnov, A. A., & Irrlitc, G. (1987). *Kratkaja istorija jetiki* [A brief history of ethics]. Moskva: Mysl' [in Russian].
- Kovalchuk, T. (2007). *Svitski ta relihiini aspekty uiaвлен pro liudsku hidnist* [Secular and religious aspects of notions of human dignity]. *Filosofski obrii* [Philosophical horizons], 17, 133-146. Retrieved from <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2076/1/Kovalchuk.pdf>. [in Ukrainian].
- Lutskiy, R. (2014). *Pravovyi ta relihiinyi pidkhd do poniattia liudskoi hidnosti* [Legal and religious approach to the concept of human dignity]. *Naukovo-informatsiinyi visnyk Ivano-Frankivskoho universytetu prava imeni korolia Danyla Halytskoho*. [Scientific and information bulletin of Ivano-Frankivsk University of Law named after King Danylo Halytsky], 9, 19-25. Retrieved from <https://iful.at.ua/NIV-9-2014/4.pdf>. [in Ukrainian].
- Prodan, T. (2016). *Liudska hidnist ta relihiina svoboda v konteksti postsekuliarnoho dialohu* [Human dignity and religious freedom in the context of post-secular dialogue]. *Relihiina svoboda* [Religious freedom], 19, 66-69. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/religfree_2016_19_19. [in Ukrainian].

Kostenko M.T.

HUMAN DIGNITY: CHRISTIAN AND LOCAL ASPECTS

The article identifies the features of ideas about human dignity in secular and Christian aspects. Having studied various groups of scientific sources (from Christian books, opinions of classics on human dignity, secular documents to the works of modern Ukrainian philosophers), the concept of «dignity» according to biblical anthropology is analyzed, the realization of human dignity in the Old Testament and New Testament. It is proved that the concept of a dignified human life is embodied in two types: secular and Christian as ideals of social and spiritual activity. Religion does not insist on the idea of the highest social value of the individual, because man is declared dependent on the will of Almighty God, but his principle of equality of all people before God is a kind of assertion of human dignity. The secular understanding of human dignity is based on the fact that man did not come out of nature as a creation of God, but created himself as a subject of labor, as a thinking and moral being.

Despite the differences, and sometimes contradictions in the understanding of the essential manifestations of human dignity between secular and Christian contexts, it is obvious for both aspects to understand that the leading place should be occupied by the side of the individual, which manifests itself in her own consciousness and her desire for free self-determination and creativity as a prerequisite for asserting her own dignity.

Key words: *dignity, values, personality, religion, secular, morality, God, being, human.*